

Fig. 1. Branderup. Ydre, set fra sydvest.

El. M. 1953

BRANDERUP KIRKE

NØRRE-RANGSTRUP HERRED

Kirken, der efter kirkelisten i »Ribe Oldemoder« betalte en afgift på 4 sk. engelsk (jfr. Nustrup p. 642), har med undtagelse af årene 1864—1920 hørt til Ribe stift. Indtil 1652 bestyredes den af ærkedegnen, og efter dette år direkte af bispén. Om patronatsforholdene i middelalderen vides intet, men ved reformationen er den formentlig kommet under landsherren, fra 1544 hertug Hans, og efter 1580 kongen, som besatte embedet umiddelbart gennem danske kancelli.

Et *sagn*¹ beretter, at Agerskov og Branderup kirker blev bygget på een gang, men at bygmestrene kun havde een hammer, der kyledes frem og tilbage. Da hammeren ikke nåede helt til Branderup by, kom kirken til at ligge, hvor den faldt, uden for byen.

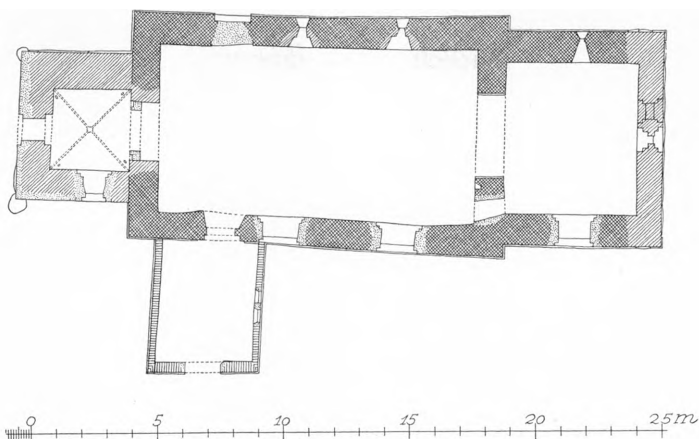

Fig. 2. Branderup. Plan. 1:300. Målt af El. M. 1953.

Kirken ligger i sognets sydøstlige hjørne, et stykke nordøst for byen, på et højtliggende terræn, der umiddelbart uden for kirkegårdsdiget i øst og sydøst falder stejlt ned mod en lille bæk og et engdrag; østdiget er et gammelt, bredt og ret højt kampestensdige, der i syd og nord har rester af rundede hjørner; skrånten udenfor er bevokset med ege. Mod syd, hvor kirkegården blev udvidet omkring 1900², og mod vest hegnes den af nyere, omsatte stendiger med beplantning og mod nord af en hæk. I vest er der en køreport og fodgængerlåde af støbejern mellem banede granitstolper fra 1864³ og i øst en lille låge til en kirkesti langs bækken. En ny port med tre døre, der er omtalt 1689⁴, er muligvis identisk med »dødeporten«, som 1801 var faldet om⁵.

Jern til en ny *†kirkerist* indkøbtes 1689⁴.

Kirken består af romansk kor (med *†apsis*) og skib, sengotisk tårn i vest og et renæssance-våbenhus foran syddøren. Orienteringen er næsten solret.

Den romanske bygning er af *granitkvadre* på en sokkel med lille hulkant-profil; murene er omsatte og hist og her flikket med munkesten, men østligt i skibets langmure spores dog fortandinger, der tyder på en standsning i byggearbejdet, og da tagværkerne over kor og skib er meget forskellige, er det sandsynligt, at koret med apsis har stået fuldendt en tid, inden man byggede videre på skibet. Fra *†apsiden*, der efter sokkelforholdene at dømme kun har været lidt smallere end koret, stammer en række sokkelkvadre under korets østgavl samt mange krumhugne kvadre i samme murs inderside og en monolit vindues-sålbænk, der tillige med en krum kvader er indmuret forneden i tårnets vestmur; vinduets udvendige bredde har været 78 cm. Korets nordvindue er næsten urørt (udvendig 116 × 59 cm), og det har monolit overligger ligesom skibets to højsiddende, nordre, der kun er bevaret i ydre murflugt (130 × 56—62 cm, sålbænkens højde over sokkel 360 cm); skibets murhøjde er 515 cm. Af skibets

store, rundbuede, udvendigt falsede, indvendigt smigede døre er den søndre i brug; udvendig har de rundbuede stik af krumhugne kilesten (højde over sokkel ca. 265 cm), indvendig en fladbuet afdækning, og selve lysningen i syddøren er nu også fladbuet, men indtil 1952 havde den vandret afdækning. Syd for den brede, runde korbue med uregelmæssige, tykt overpudsede kragbånd er der en ligeledes uregelmæssig niche, som er anbragt 125 cm over nuværende gulv, 30 cm høj og vandret afdækket. Ingen af gavlene er i behold; koret står med sine oprindelige bjælker (sml. tagværk p. 851).

Ændringer og tilføjelser. Korets østgavl. Apsiden blev nedrevet allerede i gotisk tid, og derefter blev korets østgavl helt ommuret og måske flyttet et ubetydeligt stykke østover, thi umiddelbart vest for de genanvendte hjørnekvadre er der under hver langmur indsat en enkelt sokkelkvader fra apsiden, og indvendig i murene er der små uregelmæssigheder, som tyder i samme retning. Den nye østgavl har et lille, rigt falset vindue, hvis lysning nærmer sig fladbuen, mens de øvrige stik er spærformede. Muligvis stammer en del af murreparationerne i kor og skib fra samme tid, og i alt fald gælder det skibets vestgavl af munketegl samt ændringerne ved skibets nordvinduer; lysning og inderkarme er udvidet, og de rundbuede afdækninger erstattet med fladbuede, mangefalsede stik af munkesten.

Det snævre *tårn* i vest er af Tørninglen-type, muret af munkesten i munkeskifte, men skalmuret i syd og vest flere gange, således at blændingerne her er noget omdannet; i nord og vest er der benyttet kvadre fra apsis og vestgavl. Tårnrummet, som kun måler godt tre meter i kvadrat, står i forbindelse med skibet gennem en rundbuet arkade; i syd, hvor der nu er et rundbuet vindue, har der tidligere været et spidsbuet med løberskifte omkring stikket, og i vest er der mod sædvane en oprindelig dør, som en tid har været tilmuret; den har rundbuet lysning under et fladbuet spejl, der dog i sin nuværende, ydre form stammer fra restaureringen 1952. Tårnrummet har en krydshvælving med kvartstens ribber, rund slutsten og fire trækhuller i sviklerne. Mellemstokværket, som har en fladbuet lysåbning i syd, er tilgængeligt fra skibets loft gennem en nyere, indhugget dør, men tidligere var der adgang fra en fritrappe i syd gennem en lille, indvendig synlig dør i sydvest; klokkestokværket har et glamhul til hver af de tre frie sider, men kun det fladbuede nordre med lige gennembløbende karme er oprindeligt. Nord- og østgavlen har tre rundbuede, stigende højblændinger mellem savskifter; blændingsdekorationerne i de to andre gavle er ændret ved skalmuringer i 1673⁶, 1756⁷ eller 1789⁴, det sidste årstal læses på vestmuren (jernankre).

Våbenhuset, der nævnes første gang 1682⁶, er sikkert fra renæssancetiden; materialet er røde, hårdtbrændte teglsten (27 × 13 × 7 cm) i krydsskifte. Bygningen har sokkel og gesims bestående af kvartrundt led mellem retkantede;

Fig. 3. Branderup. Indre, set mod øst, før restaureringen.

Ældre fot. i N. M.

dørens fladrundbuede stik er fornyet, men antagelig i oprindelig form, østmurens to små vinduer er nye, og loftet er nu hævet, så det følger spær og hanebånd.

Våbenhuset fik nyt loft 1698⁴, og 1834 eller 1863⁸ blev bjælker og tag fornyet. En rundbuet, nytilmuret præstedør i korets gavl stammer vistnok fra renæssancetiden, mens kirkens tre fladrundbuede vinduer i syd er lidt yngre.

Tagværkerne over kor og skib er af eg og vistnok jævn gamle med de to bygningsafsnit; spærfagene over koret har eet hanebånd og en skråstiver i syd og nord, alt bladet sammen og fornaglet; øksehugne stregnumre i syd (fra øst mod vest). En af korets bjælker og hovedparten af skibets er udskiftet; spærfagene over skibet har to lag hanebånd, tappede forbindelser, øksehugne romertalsnumre i nord (fra øst mod vest) og senere indsatte skråstivere. Spiret er af eg og samtidigt med tårnet.

Kirken står i blank mur, men overalt ses rester af hvidtoptrukne fuger; under sugfjælene er der et hvidtet bælte, som brydes af vinduesstikkene, hvis sten vekselvis er sort- og hvidkalkede; tårnet har blytag, resten skifer, som

E. M. 1952

Fig. 4. Branderup. Indre set mod øst; efter restaureringen. Prædikestolens himmel endnu ikke opsat.

1908⁹ afløste den ældre tagbeklædning, der på kirkens sydside var bly, på nordside og våbenhus tegl. Det indre er hvidkalket med gråmalet bjælkeloft; en af skibets tidligere bjælker, der har gule, svungne bladdekorationer fra 17. århundrede (?), er indlagt i tårnet; jernvinduer og munkestensgulve stammer fra restaureringen 1952 (arkitekt Holger Mundt).

Vindfløjen på spiret har fane med 1847; ældre fløje omtales 1770 og 1824⁴.

†*Kalkmalerier*. På triumfmurens vestside, fra skulderhøjde til skibets bjælkelag, blev der 1930 iagttaget stærkt ødelagte spor af kalkmalerier fra slutningen af 1500'rne; syd for buen fandtes et tredelt felt under bueslag, der støttedes af svære søjler; i det store midtfelt var der en fremstilling af pinsefesten, mens de to sidefelter var helt udfyldt med rødbrun farve. Nord for buen har der været en tilsvarende komposition, og over den fandtes store, gråsorte rosetter og småt-tegnet blomsterornamentik.

INVENTAR

1952 er hele kirkens inventar istandsat ved kirkemaler P. Kr. Andersen.

Alterbord, sikkert gotisk, samtidigt med apsidens nedtagning, muret af munkesten, 90 cm fra korets østvæg. Det måler 150 × ca. 115 cm og består kun af en murstensskal med en lav, 65 cm bred, rundbuet åbning.

E. M. 1952

Fig. 5. Branderup. Brædder fra det tidligere alterbordspanel (p. 853).

Alterbordspanel. Det nuværende alterbordspanel består af endestykkerne af et glat, malet panel fra 1774, mens forsiden er tre foldeværksfyldinger fra den umiddelbart før 1952 splittede degnestol. Den til panelet 1774 hørende forside er nu opstillet i tårnrummet. De glatte sider har været malede, som om de var dækket med et rødt alterklæde, der forneden endte i frynser, og foroven var der malet hvide blonder, der illuderede den hvide alterdug. På forsiden står Chr. VII.s monogram og årstallet 1774. Hele denne staffing kom frem under et lag egetræsådring og konserveredes 1952.

Fra et tidligere alterbordspanel er bevaret eet fuldstændigt og tre til dels afsavede og afhøvlede *brædder (jfr. fig. 5), der viser ornamentik og skæring af høj kvalitet, hvortil kommer ret velbevaret oprindelig staffing. Det ene brædt har kun en malet ornamentering, der efterligner de andres skårne. Panelværket, af fyr, fra 1550—75, har haft pådyvlede, tværgående profillister foroven, forneden og midtpå; det lodrette rammeværk, der nu til dels er afhøvlet, har derimod været skåret i eet med fyldingerne. Den bevarede staffing er udført i tempera på kridtgrund; på foldeværket: grøngrå bund, skiftende sorte og hvide saksaklinier i hulstavene med hvide blomster i de herved fremkomne rhomboide felter. Bunden for kors og krydsende rundbuer har været varierende: rød og nuancer af gult. Vinranken har været grøn med røde og gule druer, rosetten rød på grønlig bund. Den malede planke har rød bund for de gule krydsende rundbuer (alt herover ukendeligt), grønne vinblade, hvide stængler, røde drue-

Fig. 6. Branderup. Apostelfigurer fra altertavlen (p. 854),

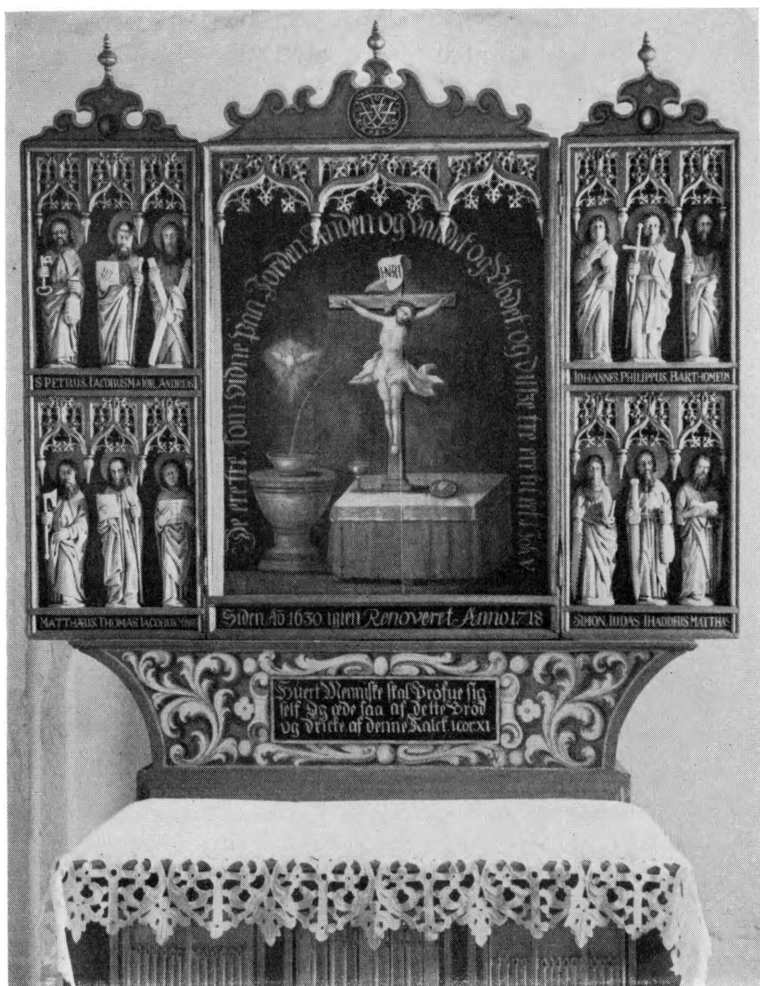
E. M. 1952

klaser og rød midtroset på stærk blå bund. — De afbildede stykker fandtes som indskud i orgelpulpituret, og alle planker er nu i Nationalmuseet.

Altartavlen (fig. 6—8) er en gotisk skabstavle fra o. 1475 med to fløje; midtskabets figurgruppe, Marias himmelkroning (fig. 8), er nu anbragt på skibets vestvæg, mens de tolv apostle står i fløjene. Alle apostlenes (fig. 6) attributter er nu nye med undtagelse af Johannes' kalk og Andreas' kors; bortset fra Jacob den ældre (med pilgrimshatten) er det derfor usikkert, om de nyskårne attributter svarer til de oprindelige; urigtigt er det i alt fald, at Judas Thaddæus holder et sværd, og opstillingen følger hverken den oprindelige nummerering på figurernes malede bagside (sortmalede minuskler fra k—t) eller en yngre blyantsnummerering, der afviger fra den oprindelige og kun delvis passer med de versalnavne, som læses i smalfelterne under de enkelte figurer. Den figur, der nu står på Matthias' plads, er vistnok fornyet; øjnene er afvigende ligesom sokkelen, og den har kun den yngste nummerering.

Hvert felt har øverst tre plane kølbuebaldakiner med stavværk, og fra kølbuerens over- og underside skyder tre korsblade frem; baldakinerne svæver frit i luf ten, idet rammeværket sikkert er fjernet ved omdannelsen 1718 (jfr. ndf.).

Inden istandsættelsen 1952 var apostelfigurerne blevet afætsede for alle farver af en lokal håndværker; de står nu med alabastagtig farvelægning. Himmelkroningsgruppen stod derimod med velbevarede farver fra 1911, der skyldes maler Wilh. Jensen, Garding; han modtog gruppen »som en ruinhob«⁹ og ny-stafferede den med meget guld. Wilh. Jensen har desuden stafferet bagsiden med flygtige tegninger af slangen, syndefaldet og korsfæstelsen (samt navn og dato), alt i lysbrunt på hvid bund. Gudfaders hårfarve ændredes 1952

E. M. 1953

fra sort til gråt. Selve tavlen står vel i hovedsagen med den staffing, den fik 1718, da Hinrich Sønnigt Breckling, »Mahler und Schilder in Hadersleben« istandsatte den med to svende for 68 mk. 6 sk.⁴, hvorm indskriften i midtstykkets nedre smalfelt minder: »Siden A° 1630 igien Renoveret Anno 1718«. Samtidig fik tavlen påsat et fremspringende gesimsbrædt båret af fire glatte søjler med ens kapitæler og baser samt tre udsavede topstykker, det midterste med Frederik IV.s monogram (sml. fig. 7). Himmelkroningsgruppen fjernedes, og på den gotiske bagklædning maledes et allegorisk maleri (fig. 7): et krucifiks på et alter med kalk og disk (hvorpå en oblat) og ved siden af alteret en font dækket af et låg, hvorpå står en skål. Fra Jesu brystvunde sprøjter vand i skålen og blod i kalken; over fonten svæver helligåndsdue og i en bue uden

om maleriet store frakturbogstaver: »De ere tre, som vidne paa lorden, Anden(!) og Vandet og Blodet, og dissze tre ere til eet. 1. Joh. V«. Maleriet er ret håndværksmæssigt, noget dystert, baggrunden som oplyst af brandskær. På predellaen maledes storfligede akantusblade omkring et rektangulært felt med 1. Cor. 11. Ved istandsættelsen 1952 fjernedes søjler og gesims, men topstykkerne og maleriet bibeholdtes. En hæsleg blå farve på træværket, formodentlig fra 1830, da tavlen opmaledes⁴, fjernedes.

Altersølv. *Kalk* fra o. 1825, 19 cm høj, med ottekantet, vinkelbøjet standkant, hvorover foden bliver keglestubformet. Lille, fastnittede krucifiks. Skaftet er trindt og glat, knoppen ligeledes glat med spidsovalt tværsnit, bægeret lavt, let udsvajende. Under foden mestermerke PGSH i rektangel for Peter Gottfried Schrader Hiller, Løgumkloster (Bøje 1995). Den glatte *disk* uden prydelser af nogen art og med ganske smal kant, har vist nok haft samme mestermerke, †*Kalk* og *disk* af tin nævnes i præsteindb. 1768. *Oblatæske* 1911, stemplet E. Brüning. *Vinkande* af tin, købt 1846 hos F. H. Thiesen i Tønder⁴, findes nu i præstegården. *Vinkande* og skål af københavnsk porcelæn, sort med guld Kors.

Sygesæt af plet. †*Sygesæt* købtes 1750 for 1 mk. og 12 sk.⁷

Alterstager, barokke, den ene skænket 1631, den anden 1650 af Jürgen Hansen Kgl. Maj. husfoged udi Haderslev⁷, 42 cm høje, med svær, bovnende fod- og lyseskål, lavt, profileret skaft, hvis flade midtring har fals til et †skjold (sml. Gl. Haderslev p. 227). To drejede trælysestager på kogleben, står på loftet.

†*Messehagel* og *-skjorte* er ikke i kirken, meddeler præsteindb. 1768, og har efter sigende ikke været det i mangfoldige år.

†*Messeklokke* omtales endnu i Trap IX, 200.

Alterskranke, svarende til Arrild (Hviding hrd.), oprindelig strækkende sig tværs over koret, men nu vinkelbøjet. 1716 fik to tømmere mænd betaling for i otte dage at »legge en bielke i Choret til Communicanternes Magelighed at sidde paa knæene»⁴.

Døbefont (fig. 9), romansk, den cylindriske kumme af grå, foden af rød granit; 73 cm i tv. Knap halvdelen af kummen har hulled med to riller som mundingsprofil, resten er glat. Forneden næsten vandret afskåret mod cylinder-skaftet. Den firkantede fod har foroven rundstav og på hver side indristede linier. Højde 86 cm. I skibets nordøsthjørne.

Fontelåg, enkelt, ottekantet med barokprofileret liste langs kanten og svært håndtag; egetræsådrej; på loftet.

Dåbsfad 1952. 1857 anskaffedes et †messingdåbsfad⁴. Dets forgænger (omtalt 1713)⁷ var ligeledes af messing¹⁰. *Dåbskande* 1923, af tin (Synsbog).

Korbuekrucifiksgruppe (sml. fig. 4, 11—12), gotisk, ca. 1400, formodentlig fra samme værksted som krucifikserne i Vonsbæk (p. 514) og Bevtøft (p. 899). Kristusfiguren, der er 130 cm høj, har tovsnoet tornekrone på det svagt bøjede

Fig. 8. Branderup. Marias himmelkroning, altertavlens midtgruppe (p. 854),

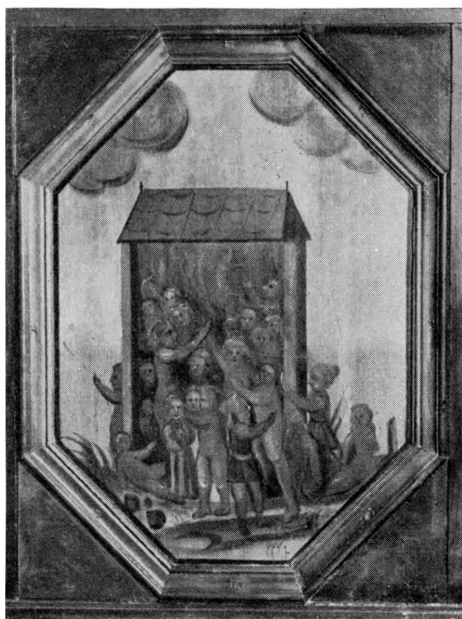
E. M. 1952

hoved; øjnene er lukkede, munden åben, og en lok af håret falder ned på højre skulder. Armene er vandrette, den magre krop har spydsår højt oppe mellem de markerede ribben, og lændeklædet har kun snip i højre side; de store fødder er korslagte. Det forholdsvis lille kors har hulede skiver langs kanterne og for enderne kvadrater med konkave, cirkulære fordybninger. Sidefigurerne, *Maria* og *Johannes* (fig. 11—12), ca. 100 cm høje, er ret groft skårne, især hænderne; Maria bærer hovedklæde, medens Johannes' let bølgede hår næsten når skulderen; begge har hænderne samlede foran. 1952 fjernedes en nyere overmaling, og en staffering, der formentlig er samtidig med altertavlens og prædikestolens, fremdroges. Over korbuen.

Prædikestol (sml. fig. 4) med reliefversaler: »Hans Outzen C Anno 1725 B«, i stolens eneste hængestykke; samme år meddeler regnskaberne⁷, at en snedker med sin svend på 90 dage gjorde en ny prædikestol for 78 mk. Den sekssidede stol, hvis tre fag springer frem som en karnap, har seks- eller ottekantede fyldinger med fladsnit i hjørnerne og mellem hvert fag en eller to snosøjler. Postamentfelterne er rektangulære med hjørneudvidelser, og frisefelterne har fladsnitsornamenter for enderne, svarende til ornamenterne i smalfyldingerne mellem pulpiturets storfyldinger. Under hjørnerne sidder englehoveder med bukkelfrisur. Svajet underbaldakin med hængeskugle. Opgang gennem triumf-

E. M. 1952

Fig. 9. Branderup. Døbefont
(p. 856).

E. M. 1952

Fig. 10. Branderup. Pulpiturmaler :1724,
nu i indgangspanelet (p. 861).

muren. Himlen, af samme plan som stolen, har gennembrudte topstykker, hvori der står firskårne »putti«; disse topstykker og i øvrigt himlens opbygning, viser, at det er prædikestolen af Tøndertypen, der endnu godt 100 år efter dens fremkomst gør sin indflydelse gældende. Frisefelterne er sekskantede med ædelstensbosser i hjørnerne. Under hvert buenedhæng englehoved.

1952 fjernedes en egetræsmaling, og den nuværende barokstaffering fremdroges. Alle stolens felter er blåmarmorerede med hvide omgivelser, og har hvide søjler på brun baggrund. Underbaldakinen er rødbrun med hvide ornamenter, frugtbundter og blade. Himlen har blå underside og svarer i øvrigt til stolen, blot med mere rødt.

Stolestadernes gavle svarer bl.a. til Toftlund, fra 1731—33 (p. 840), mens dørene er fra 1762⁴ og sæder med ryglæn fra 1952, da de afløste andre fra 1877. Alle gavle (sml. fig. 3—4) har udsavede topstykker, dørene en stor, rektangulær fylding. »Præstekonestolen« (fig. 13), som tidligere var anbragt omtrent midt i kirken, findes nu som den øverste stol på nordsiden; dens ene gavl har relief-skåret »1740« under nymalet (tidligere relief-skåret) spejlmonogram I B F (Ingeborg Freuchen) og fornemmere topstykker på gavlplankerne end de andre stole. Døren har forneden en ottekantet fylding, foroven et gennembrudt felt, og i modsætning til de andre døre et topstykke. 1930 fjernedes egetræsmalingen på præstekonens stol samt et par andre stader, og den fremkaldte barokstaffering

P. N. 1923

E. M. 1953

Fig. 11—12. Branderup. Sidefigurer fra krucifiksgruppe (p. 857).

lagdes til grund for malingen af de øvrige stole. I alt fald præstekonens stol har oprindelig stået med en sparsom (sort) snedkerstaffering. Den barokke maling består af en plante- og blomsterdekoration i dørfeltet, samt på den vestlige gavl en rokokoramme, hvori englehoved med blomsterophæng; denne dekoration efterlignedes ved istandsættelsen på den østlige gavl, som sandsynligvis tidligere havde stået delvis dækket. Stolene er nu gråt, dørenes fyldinger rødt marmorerede; topstykkerne har brede, grå og gullige blade omkring det nu overmalede nummer. På loftet ligger tre stolestadegavle med dør, en løs gavl samt fire andre døre og 12 enklere gavlblædder; endvidere findes et panel med to fyldinger, på hvis bagside er indskåret to gange L W B 1711. Som indgangspanel er anvendt 2 × 4 fag fra nordpulpituret (p. 860 og fig. 10).

I indberetning fra o. 1910 omtales nogle egebjælker langs væggene med ca. 35 lange, nagleborede taphuller i en indbyrdes afstand af ca. 44 cm. På den ene af siderne øverst et sortmalet bælte.

To små *skamler* svarende til Arrild (Hviding hrd.); sandsynligvis dem, der ifølge regnskaberne færdigedes 1655⁶. Den ene har indskåret siksakbånd og M C 1683, den anden neglesnit og M H : K B.

Præste- eller skriftestolen (sml. fig. 3) blev fjernet og splittet 1952. Bag alteret

er nu anbragt tre fyldinger, hvorover tre smalfelter, hver med tre firkantede tremmer, og i øvrigt renæssanceprofiler. Rammeværket er blå; i de rødkantede fyldinger ses blå, rokokoaftige ornamenter af den i amtet så yndede staffing i 1770'erne. Inberetningen o. 1910 nævner en simpel, lutheransk »Beichtstuhl« fra o. 1600; dette passer med de bevarede dele, men ifølge regnskaberne anskaffedes en ny skriftestol 1700 for 32 mk. 2 sk.⁴, og 1757 færdigedes den⁷. Utvivlsomt har den nye præstestol fra 1700 til dels været lavet af det gamle materiale. Den maledes 1774⁴.

Den gotiske *deggestol* fjernedes og splittedes ligeledes 1952; de tre forskelligartede foldeværksfyldinger (sml. fig. 7) bevaredes dog og indsattes i alterbordsforsiden (p. 853).

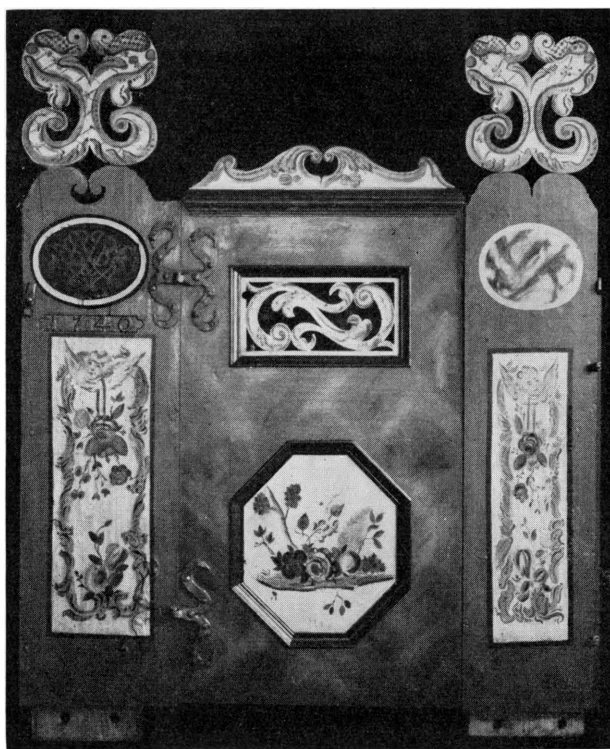
Skriftebrædt. Bag på altertavlen er fastgjort en lille, 9,5 × 22,5 cm, tællestavle med hvide tal, fra 1 til 40, af 1700'talstype, over runde huller. Ifølge indberetningen 1930 sad tællestavlen (for altergæsterne) i ↑præstestol.

Skab ca. 1712, af fyr, med smalle fyldinger over, under og ved siden af døren, som selv kun har een stor fylding. Låseblik med hjerteudskæring foroven og forneden. Indvendig på skabets bagside er fastnaglet en massiv bøjle, formodentlig til præstekjole eller messehagel. På dørens inderside står skrevet med rødkridt: Lorentz Wieding 1712. Mørkeblå maling (som alteret før restaureringen). På loftet.

Pulpitur fra 1724, bygget af Christopher Skram for 80 mk.⁴. Det dækker nu skibets vestvæg, men har indtil 1924 (synsbog) også strakt sig over nordvæggen (sml. fig. 3). Vestpulpiturets brystværn har mod syd syv smalle fyldinger, mod nord fire brede; de første sidder på den oprindelige plads, de fire brede sad tidligere i nordpulpiturets østende. Det panel, der dannede nordpulpiturets sydside, er delt i to, der nu står som indgangspaneler ved syddøren; i disse er fyldingerne skiftevis rektangulære med hjørneudvidelser (som prædikestolens postamentfelter) og ottekantede. Også smalfyldingerne svarer til prædikestolens (sml. i øvrigt også pulpiturene i Hygum p. 755 og Toftlund p. 840). Under pulpituret er en frise af udsavet rankeslyng, som brydes af tre ovaler; i den midterste er skåret: »Anno 1724«, og på bagsiden malet: »formalet 1729 N. P.«, hvilket stemmer overens med regnskaberne oplysning om, at Niels Maler dette år malede pulpituret for 36 mk.⁷ På bagsiden af nordre oval læses »Gemalt von Werding 1877« og på den søndre »Restaureret 1952, P. K. A. — J. J. — B. A. J.«. De til det nedtagne pulpitur hørende udsavede dele ligger på loftet. Trappen, der nu fører op i nordvesthjørnet, stod tidligere i tårnrummet langs nordvæggen, og indgangen var gennem den nedre del af hvælvingens østkappe. Trappen har flammemaalstre.

De naive malerier i vestpulpituret har følgende underskrifter regnet fra syd:

1) Og Gud saae alt det som, hand havde gjort og etc., 2) Slangen Bedrog mig

P. Kr. Andersen 1930

Fig. 13. Branderup. »Præstekonens stol« 1740 (p. 858).

og jeg Aad, 3) Loven, 4) Troen, 5) Bønnen, 6) Daabens Sacramente, 7) Alterens Sacramente, 8) Det er beskikket for alle Menneskere engang at døe, 9) Men der effter Dommen. Ebræer 9. v. 27; 10) De Ugudelige skal gaee i den evige Pine, 11) Men de Retfærdige i det evige liv. Matth. 5. v. 46. Indgangspanelernes indskrifter er, i vest: 1) Gud Vær Mig Synder Naadig. Luc. 18,15, 2) Loven er Vor Tugtemester Til Christum. Gal. 3. v. 24, 3) Denne Give alle Propheten Vidnesbyrd at Hver den etc. Act. 10, 13, 4) See det Guds Lam som bær Verdens Synd. Joh. 1,29. — I øst: 1) I alle dine bestillinger Kom dine sidste ting i Hu og du etc. Sir. 7,37, 2) (fig. 10) Den Port er Viid og den Vey er bred som fører Hen til. etc. Matth. 7,13, 3) Den Port er snevr Og den Vey Trang som fører Hen til Livet etc. Matth. 7., 4) Huo som ikke tager Sit Kaars Og følger efter Mig er mig ikke værd. Luc. 10,38. Indtil 1952 havde træværket mørk egemaling, under hvilken den nuværende barokstaffering fremdroges; fyldingerne har hvide profilrammer med grønne omgivelser, og de lodrette smalfelter er røde. Gesimsen brunligt marmorert med hvide og laksefarvede profilister. Nedhængt er hvidt. De fem søjler, som tidligere bar pulpituret, ligger nu på loftet. Her ligger også de henkastede stolestader, hvis gavle sva-

rer til skibets, men som udmærker sig ved at have oprindelig, aldrig overmalet marmorering.

Orgel, fra 1902, men først opsat i Branderup kirke 1952 af orgelbygger Zackariasen, Århus; det har lire stemmer.

Pengeblok, fra slutningen af 1700'rne, ottekantet med indknebet skaft, der har lodrette jernbånd, mens selve den bredere bøsse også har tværbånd og fuldt jernlåg med pengetragt. Nyere hængelås. I våbenhuset.

Klingpung af brunt fløjls med nyere læderbånd, indvendig foret med blå lærred, siddende på jernring og -tap, hvori nyere drejet skaft. Klokken er oprindelig, sikkert af sølv og med graveret skriveskrift: »Mette Marria Outzens / Anno 1738«. Bag alteret.

†*Salmenummertavler*; ifølge regnskaberne anskaffedes en tavle 1817⁴, en anden skulde købes 1846⁸.

Lille *barokkrone* med seks lysearme under seks pyntearme, keglestubformet skaft med indgravede ringe over lille, glat kugleled over en knop. Også lyseholderne har indgravede ringe.

Den senmiddelalderlige, skriftløse †*klokke*, der var beskadiget i kanterne (præsteindb. 1768), omstøbtes 1921 (Uldall p. 134).

GRAVMINDER

Mindetavle af marmor, for de faldne 1914—18, hænger på skibets nordvæg.

†*Epitaf*. 1669, over Michel Wulfdall, sognepræst i Branderup i 38 år og herredsprovst i Nørre-Rangstrup herred i 7 år, død 31. aug. 1667, og hustru Anna Carstensdatter, død 1659 i sin alders 52 år, velsignet i deres 29 års ægteskab med fire sønner og tre døtre. »Gud til Ære og Kirchen til Zirat og sin S. forældre til Eftertænkning haver Hans M. Wulff¹¹ denne gravskrift ladet opsætte og selv stafferet Ao. 1669«. Epitafiet, som var af træ, og kendes fra præsteindb. 1768, var anbragt i det nørre hjørne neden for koret.

Gravsten 1) O. 1739. Niels (Nis?) Ang... [født] i Favsbøl, død 1739, og hustru ... død 4. maj 1738 (?) i sin alders 78 år. Grå kalksten, 212 × 139 cm, med stærkt slidte reliefversaler i cirkelfelt, hvorover ovalfelt med religiøs indskrift. I de fire hjørner englehoveder flankeret af bladværk. Nord for koret.

2) O. 1750. Detlef Bagge, født i Branderup præstegård 30. nov. 1744, død i Branderup »hos hands Oldefader Prousten Hr. Nicolai Freuchen A° 1750, 24. May udi hands Alders 5 ½ Aar«; citat fra Viisd. 40, 14. Rødlig kalksten, 146 × 80 cm, med fordybede versaler og store skønskriftsbogstaver og fraktur. Cirkulært skriftfelt i ramme med buetunger foroven og forneden, i den øvre en udslidt oval i en kronet, kartoucheagtig ramme, i den nedre religiøs fraktur-skrift. I hjørnerne rokokoagtige muslingeskaller. I våbenhusets gulv.

3) O. 1750, med sekundær indskrift over Peder Hansen Pauli, født i Wellerup 17. april 1797, død i Refslund 30. dec. 1842, og Karen Christensen, født i Wiuf 1804, død i Refslund 22. maj 1872, gift første gang med Peder Pauli, anden gang med Peder Gaarde, født 1819, død 1875. Rødlig kalksten, 175×120 cm, med fordybede, nu sortmalede versaler i skriftfelt med indsvajede hjørner, foroven og forneden englehoved, til siderne blade og blomster; i hjørnerne relieffer: 1) forvitret (fødselen), 2) Gethsemane (engel og den knælende Kristus, foroven til venstre kalk med korslagt spyd og stang med eddikesvamp), 3) Kristus på korset, 4) Opstandelsen (Kristus alene). Ved korets nordside.

4) O. 1798(?), fra samme værksted som Skrave (p. 728), Toftlund (p. 845) og Visby, Tønder amt. Jacobsen født i Post ... 1722, død i Mansbjerg 1798. Grå kalksten, $181 \times 121,5$ cm, med slidte reliefversaler i skriftfeltet, som foroven har indadbuende hjørner og forneden bueindskæring med englehoved. Over skriftfeltet udslidt cirkelfelt, flankeret af svævende engle; til siderne blade, blomster og nedhængende frugtbundter, alt indrammet af tværriflet kant. Ved korets nordside.

5) O. 1816. Nis Tomsen, født 3. sept. 1762, død 15. marts 1806, og hustru ... aabel..., født 1756, død 1816. Grå kalksten, 180×120 cm, med udslidt kursiv og skønskriftsbogstaver i oval omgivet af laurbærbladkrans, som foroven har stort, fliget blad. I hjørnerne urtepotte med blomster; tværriflet kant. Ved korets nordside.

6) O. 1825. Maren Kjergaard, født Truelsen, født i Rurup 4. okt. 1778, død i Refslund 26. okt. 1825, gift 30. nov. 1805 med Mads Pedersen Kjergaard i Refslund. Sandsten, 81×55 cm, med fordybet skriveskrift. Rammelinier og små hjørneblade. Ved korets nordside.

7) O. 1846. Mads Pedersen Kjergaard, sandemand og kirkeværge, født i Refslund 11. juni 1780, død sammesteds 21. jan. 1846(?), gift første gang 30. nov. 1805 med Maren Truelsen af Rurup, anden gang 15. april 1830 med Anna Elisabeth Post. Sandsten, $81,5 \times 54,5$ cm, i øvrigt som nr. 6. Ved korets nordside.

8) O. 1846. Anna Elisabeth Kjergaard, født Post, født i Nustrup 2. sept. 1798, død 29. jan. 1846 i Refslund, gift 15. april 1830 med Mads Pedersen Kjergaard i Refslund. Sandsten $81,5 \times 54,5$ cm, i øvrigt som nr. 6. Ved korets nordside.

KILDER OG HENVISNINGER

LA. Åbenrå. Tøringlen provstearkiv: sager ang. de enkelte sogne. Branderup 1867—1907. — Branderup præstearkiv: kirkeregnskabsbog C. 1607—1894. — Libri datici. Ba 1—3. 1766—1816, 1841—1897. — Ribe bispearkiv: præsteindberetninger til Thurah 1693—1769. Branderup 3. febr. 1768. — Se i øvrigt arkivalier for Tøringlen provsti i almindelighed p. 28. — Synsbog for Branderup Kirke og Kirkegaard 1923 ff. (ved embedet). — Kirkeklokkecirkulære af 1918 (NM). — Museumsindberetninger af S. A. Claudi-

Hansen 1910, E. Lind 1930 (undersøgelse af kalkmalerier), P. Kr. Andersen 1930, 1946 (forundersøgelse af inventar), 1952 (istandsættelse af inventar). Undersøgelse og beskrivelse ved Elna Møller, Erik Moltke og Vibeke Michelsen 1952—53.

Haupt I, 398 f.

¹ Danske Sagn, 1895, III, 26, nr. 115. ² Tørninglen provstearkiv: sager ang. de enkelte sogne etc. 1867—1907. ³ Tørninglen provstearkiv: kirkeresk. 1858—68.

⁴ Ribe bispearkiv: arkidiakonatets kirkeresk. for Tørninglen 1689—1863. ⁵ Ribe bispearkiv: Nr.-Rangstrup hrd., ureg. korrespondance 1780—1812. ⁶ Ribe bispearkiv: rnsk. 1591—1654. ⁷ Branderup præstearkiv: kirkeregnskabsbog 1607—1894. ⁸ Ribe bispearkiv: bispesager etc. 1829—64. ⁹ Landesamt für Denkmalflege, Schleswig-Holstein: tegn. og indberetn. fra R. Haupt. — Sml. Haupt: Jahresbericht 1898—99, nr. 3219. ¹⁰ Præsteindb. 1768 nævner, at »Funten ... er sprukken, at den ej kan holde Vand; bruges derfor et Messingfad, hvorudi Degnen, hver Gang der er Barnedaab, hælder Vand, som tages af den Kirkebakken forbiflydende Bæk«. — I regnskaberne (note 8 ovfr.) omtales, at præsten holder kristentøj, men ikke brudesmykke. ¹¹ Provstens yngste søn blev syg og døde straks efter, at han havde færdiggjort arbejdet (præsteindb.).